

УДК: 373.5.035:316.46

Н.О. Ткачова, О.С. Кабанська

АКСІОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

***Анотація.** У статті розкрито суть поняття цінності. Визначено, що аксіологічні детермінанти професійної підготовки майбутніх учителів включають дві групи цінностей – освітні й педагогічні. Проаналізовано зміст цих груп. Висвітлено основні шляхи впровадження цих аксіологічних детермінант у процес професійної підготовки майбутніх учителів.*

***Ключові слова:** цінність, професійна підготовка, майбутній вчитель, аксіологічні детермінанти.*

Tkachova N., Kabanskaya O. Axiological determinants of future teachers training.

***Annotation.** This article deals with the essence of the concept of value. It is determined that the axiological determinants of future teachers training include two groups of values: educational and pedagogical. The content of these groups is analyzed. The peculiarity of implementing these axiological determinants in the process of future teachers training is explained.*

***Key words:** value, training, future teacher, axiological determinants.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. На шляху створення нової школи суттєво підвищуються вимоги до підготовки майбутніх учителів, які мають стати для своїх вихованців взірцями освіченості та високої моральності. У світлі цього в процесі здійснення професійної підготовки майбутніх педагогів важливо забезпечити не лише оволодіння ними професійними знаннями та вміннями, але й формування гуманістичних професійно-особистісних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти ціннісної проблематики в галузі освіти перебувають у центрі уваги багатьох науковців. Так, теоретико-методологічні основи педагогічної аксіології обґрунтовано у наукових працях І. Беґа, О. Вишневецького, І. Зязюна, В. Кременя, М. Никандрова, В. Огнев'юка, О. Савченко, В. Сластьоніна, Г. Філіпчука та ін. Питання ціннісного наповнення змісту шкільної освіти розкрито в публікаціях С. Гончаренка, Ю. Мальованого, Є. Ямбурґа та ін. Аксіологічні основи процесу вдосконалення професійної діяльності вчителів визначено в працях Н. Асташової, І. Бужиної, В. Гриньової, І. Ісаєва, О. Мороза та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак динамічні зміни, що відбуваються в суспільстві, вимагають переосмислення ціннісних засад організації навчально-виховного процесу в сучасних школах, а як наслідок – уточнення аксіологічних детермінант професійної підготовки майбутніх учителів. Крім того викликає занепокоєння неготовність багатьох випускників педагогічних вишів керуватися у своїй практичній діяльності гуманістичними цінностями, що зумовлює потребу у визначенні та реалізації на практиці механізму переведення соціально значущих педагогічних цінностей на рівень особистих цінностей кожного студента.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення аксіологічних детермінант професійної підготовки майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для з'ясування теоретичних засад порушеної проблеми важливо визначитися з трактуванням основних понять дослідження.

Одним із них є поняття «цінність». Докладно не зупиняючись на аналізі різних підходів науковців до розкриття суті цього терміна, відзначимо, що в статті під цінністю розуміється позитивне значення матеріальних об'єктів чи ідей для певного суб'єкта, в ролі якого може виступати як окрема особистість, так і певна соціальна група чи суспільство загалом. Цінності виникають у процесі практичної діяльності людей, коли вони не лише пізнають різні явища реальності, але й намагаються дати їм оцінку з точки зору встановлення їх користі чи шкідливості для свого життя.

Останніми десятиріччями цінності стали важливим об'єктом для досліджень у різних наукових галузях філософії, соціології, педагогіки тощо. Специфіка ціннісної проблематики в педагогіці виявляється в тому, що її дослідження передбачає не лише визначення основних

цінностей, що мають стати підґрунтям для здійснення навчально-виховного процесу, але й обґрунтування ефективних способів забезпечення їх інтеріоризації суб'єктами цього процесу.

У педагогічній літературі вченими висловлюються різні точки зору щодо визначення сутності та змісту цінностей, що забезпечують аксіологічну спрямованість педагогічної взаємодії. Вважаємо, що в цьому плані доцільно звернутися до відомої класифікації М. Рокича, в якій виокремлено дві групи цінностей – базові, стабільні (цінності-цілі) й інструментальні (цінності-засоби), які сприяють досягненню визначених цілей [1]. Очевидно, що базові цінності займають центральне місце в системі соціальних цінностей, адже виконують роль вивіренних часом ідеалів, своєрідних світоглядних орієнтирів, стратегічних напрямків подальшого розвитку суспільства на тривалий строк. Інструментальні цінності як цінності-засоби дозволяють рухатися людству в напрямку досягнення визначених глобальних цінностей-цілей.

З урахуванням точки зору М. Рокича, а також провідних фахівців у галузі педагогічної аксіології (Н. Асташова, І. Бех, І. Ісаєв, В. Огнев'юк, В. Сластьонін, Г. Чижакова [2-6] та інші) зроблено висновок про те, що аксіологічні детермінанти професійної підготовки майбутніх учителів включають дві основні групи цінностей – освітні й педагогічні.

Освітні цінності розуміються нами як сукупність гуманістичних пріоритетів суспільства, система гуманістичних соціальних цінностей, які педагогічними засобами мають бути переведені на рівень персональних цінностей кожного особистості. Оскільки освіта готує школярів до життєдіяльності в сучасному суспільстві, основою для відбору провідних освітніх цінностей є суспільно значущі для конкретного історичного етапу цінності-цілі. На основі аналізу наукових праць, матеріалів преси, практичного досвіду роботи шкіл було зроблено висновок про те, що сучасна система освітніх цінностей включає такі компоненти: фундаментальні, базові, наближені до загальнолюдських цінностей, що відбивають стійкі ціннісні орієнтири людства (життя, людина, добро, природа, суспільство, щастя, справедливість тощо); національні цінності, що уособлюють цінності національної культури (національна ідея, національні символи, рідна мова, народні традиції та звичаї, фольклор тощо); громадянські цінності, які відбивають основні цінності демократичного суспільства (демократичні права й обов'язки, толерантність до інакомислячих, релігійна терпимість, неперервна освіта, інформаційна культура тощо); сімейні цінності, що є підґрунтям життя людини в родині (любов, повага, вірність, взаємодопомога, взаємопідтримка, піклування, довіра, шанування предків тощо); особисті цінності, що забезпечують самореалізацію людини як особистості (творча активність, життєвий оптимізм, успішність, конкурентоспроможність, вихованість тощо).

Очевидно, що перша група, відображаючи домінуючі в суспільстві цінності, загальні ідеали людства, значною мірою зумовлює зміст загальносуспільних груп цінностей – національних, громадських і сімейних. У свою чергу група особистих цінностей є результатом, з одного боку, суб'єктивного відбиття в свідомості людини перших чотирьох виділених груп цінностей, а з іншого – відбиття її індивідуальних інтересів, потреб, життєвих цілей.

Важливість оволодіння кожним студентом педагогічного ВНЗ вищевказаними групами цінностей набуває особливої актуальності в силу того, що в майбутньому на нього покладається важлива місія – виховання учнів як високоморальних особистостей, здатних жити та успішно діяти на благо інших членів суспільства, що динамічно змінюється, реалізовувати свій творчий потенціал. У світлі цього слід відзначити, що одним з основних професійних обов'язків вчителя є забезпечення інтеріоризації учнями соціально значущих цінностей. Однак очевидно, що цей процес може відбуватися успішно лише в тому разі, коли самі педагоги є носіями цих цінностей. Адже, як підкреслював свого часу В. Сухомлинський, однією з особливостей педагогічної праці є те, що основним «засобом» впливу педагога на дитину є він сам, його особистісні якості, цінності, переконання тощо. Тому актуальною вимогою до професійної підготовки майбутніх учителів є не лише забезпечення усвідомлення ними суті та значущості освітніх цінностей, але й спонукання їх до перетворення цих цінностей у складник власної аксіосфери.

У процесі проведення дослідження зроблено висновок про те, що другою групою цінностей як аксіологічних детермінант професійної підготовки майбутніх учителів мають стати педагогічні цінності. Вважаємо, що педагогічні цінності слід розглядати як систему соціальних норм, освітніх засобів, педагогічний інструментарій, що забезпечують ефективну

трансляцію визначених освітніх цінностей на індивідуальний рівень окремої особистості, тобто формування в неї особистих ціннісних пріоритетів. Відповідно до класифікації М. Рокіча педагогічні цінності належать до групи інструментальних цінностей, тобто цінностей-засобів.

Важливо зауважити, що в сучасній науковій літературі авторами пропонуються різні підходи до визначення змісту педагогічних цінностей, що мають стати основою для забезпечення інтеріоризації визначених освітніх цінностей учнями. Так, В. Сластьонін і Г. Чижакова виокремили в системі педагогічних цінностей такі групи: домінантні цінності (пізнавальна діяльність, пізнавальна активність, цінність спілкування; нормативні цінності (освітні стандарти, моральні норми тощо); стимулюючі цінності (методики, традиційні й інноваційні педагогічні технології та цінності контролю – тести, іспити, заліки тощо); супровідні цінності (навчальні вміння; розуміння школярами навчального матеріалу тощо) [461, с. 117-118].

У спільній публікації В. Сластьоніна та К. Артемонової виділено такі групи цінностей: цінності, пов'язані з самоствердженням майбутнього вчителя в суспільстві, ближньому соціальному середовищі (суспільна значущість професії вчителя, престиж його професійної діяльності тощо); цінності, пов'язані із задоволенням потреби педагога у спілкуванні (постійна робота з дітьми, обмін духовними цінностями); цінності, пов'язані із самовдосконаленням особистості (можливість поповнення свої знань, розвиток творчих здібностей тощо); цінності, пов'язані із самовираженням (творчий різноманітний характер праці вчителя, відповідність цієї праці схильностям та інтересам людини); цінності, пов'язані з утилітарно-прагматичними запитами (можливість самоствердження, просування по роботі тощо) [3, с. 64-65].

За І. Ісаєвим, система педагогічних цінностей включає такі складники: цінності-цілі (цінності, що розкривають значення, сенс цілей професійної діяльності вчителя); цінності-засоби (цінності, в яких фіксується значення, сенс способів і засобів здійснення професійно-педагогічної діяльності); цінності-відносини (цінності, які відображають значення, сенс відношень як основного механізму функціонування цілісної педагогічної діяльності); цінності-значення (цінності, в яких виявляється значення і сенс психолого-педагогічних знань для професійної діяльності); цінності-якості (цінності, які розкривають значення і зміст якостей особистості викладача) [3, с. 64-65].

Розкриваючи роль вищевказаних груп цінностей у професійній роботі вчителя, І. Ісаєв, В. Сластьонін і Є. Шиянов у спільній праці стверджують, що всі ці групи за предметним змістом можна об'єднати в дві системи – цінності самодостатнього типу й цінності інструментального типу. Автори пояснюють, що до першої групи належать цінності-цілі (творчий характер праці педагога, соціальна значущість його праці тощо). Очевидно, що ці цінності відбивають державну освітню політику та досягнення педагогічної науки, перетворюючись у значущі чинники педагогічної діяльності.

Решта названих цінностей, тобто групи цінностей-знань, цінностей-відношень і цінностей-якостей, складають цінності інструментального типу чи, іншими словами, – цінності-засоби. Вибір цих груп цінностей значною мірою зумовлює зміст таких взаємопов'язаних підсистеми: власно педагогічні дії, спрямовані на розв'язання професійно-освітніх та особистісно-розвивальних завдань (технології навчання й виховання); комунікативні дії, що дають змогу виконувати професійні (технології спілкування); дії, що відбивають суб'єктивну сутність особистості педагога, мають інтегративний характер [3, с. 127-128]. Відзначимо, що нами поділяється саме ця позиція.

На підставі вищевикладеного можна підсумувати, що аксіологічні детермінанти професійної підготовки майбутніх учителів включають дві групи цінностей – освітні й педагогічні. Перша з них визначає, які саме цінності мають бути засвоєні суб'єктами освіти. Друга група містить відповідь на питання, за допомогою яких засобів, педагогічного інструментарію можна забезпечити успішність цього процесу.

Однак важливою особливістю професійної підготовки майбутніх учителів є той факт, що в перспективі вони самі будуть займатися педагогічною діяльністю. Тому вони, на відміну від студентів, які отримують інші професії, мають опанувати не лише освітні, але й педагогічні цінності. А це означає, що якщо в навчально-виховному процесі школи групи освітніх і педагогічних цінностей можна виокремити між собою, то в навчальному процесі педагогічного

ВНЗ це зробити не завжди можливо, бо одні й ті ж цінності з різних позицій можуть сприйматися і як освітні (з боку студентів), і як педагогічні цінності (з боку викладачів).

Пояснимо цю думку на конкретному прикладі. Навчальний процес у педагогічному виші має спрямовуватися на оволодіння студентами цінностями-відношеннями, адже їх засвоєння є важливим показником професіоналізму педагога, дозволяючи йому в майбутньому розбудовувати в школі гуманні відносини з учнями. У такому тлумаченні ці цінності відносяться з боку студента до групи освітніх цінностей. Водночас важливою вимогою до підготовки майбутніх учителів є реалізація цих цінностей у педагогічній взаємодії між студентами та викладачами. У такому розумінні цінності-відношення сприймаються з боку викладача вже як педагогічні цінності, тобто як цінності-засоби.

Висновки з даного дослідження. Отже, в реальній практиці освітні й педагогічні цінності тісно пов'язані між собою, створюючи цілісне аксіологічне поле, в якому відбувається професійна підготовка майбутніх вчителів. Причому результати засвоєння цих цінностей пізніше значною мірою впливатиме на характер та зміст їхньої взаємодії зі школярами та іншими учасниками навчально-виховного процесу.

Перспективи подальших розвідок. У перспективі планується теоретично обґрунтувати технологію здійснення професійної підготовки майбутніх учителів на засадах визначених аксіологічних детермінант.

Список використаних джерел

1. Rokeach M. The nature of human values. – N.Y. : Free Press, 1973. – 438 p.
2. Асташова Н. А. Учитель : проблема выбора и формирование ценностей / Н. А. Асташова. – М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2000. – 272 с.
3. Бех І. Д. Ціннісно орієнтовані методологічні конструкти у сучасному виховному процесі / І. Д. Бех // Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських цінностей у системі освіти України : зб. наук. праць / За заг. ред. Г. Є. Гребенюка. – Харків : Стиль Іздат, 2005. – С. 21-26.
4. Исаев И. Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / И. Ф. Исаев. – Москва-Белгород : Везелица, 1993. – 219 с.
5. Огнев'юк В. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. Огнев'юк. – К. : Знання України, 2003. – 450 с.
6. Сластенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию / В. А. Сластенин, Г. И. Чижаква. – М. : Академия, 2003. – 192 с.
7. Сластенин В. А. Аксиологический аспект современного педагогического образования / В. А. Сластенин, Е.И. Артамонова // Педагогическое образование и наука. – 2002. – № 3. – С. 8.
8. Сластенин В. А. Педагогика : учеб. пособ. / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В.А. Сластенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.

УДК: 37.015.31:008

В.В. Томашевський

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ У СИСТЕМІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. У статті розглянуто роль естетичної культури в процесі підготовки майбутніх дизайнерів у системі вищих навчальних закладів України.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх дизайнерів, естетична культура, естетична свідомість.

Tomashevsky V.V. The problem of the professional preparation of future designers in the system of the higher education.

Annotation. In article is considered the role of the aesthetic culture in process of the professional preparation of future designers the system of the higher education.

Key words: professional preparation of future designers, aesthetic culture, aesthetic consciousness.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Питання професійної підготовки фахівців різних галузей у сфері освіти на сучасному етапі розвитку українського суспільства ставляться досить широко. Зважаючи на це, сьогодні студенту вищого навчального закладу вже